

Arkeologiska undersökningar SÖR ROMME

gravfält och kolningsanläggning, Stora Tuna
372:2 och 969, Borlänge kommun, Dalarna

A RKEOLOGISK RAPPORT

2010:2

Dalarnas museum

Arkeologiska undersökningar

SÖR ROMME

gravfält och kolningsanläggning, Stora Tuna
372:2 och 969, Borlänge kommun, Dalarna

Greger Bennström
Charlotta Helgesson

ARKEOLOGISK RAPPORT

2010:2

Dalarnas museum

Renritning: Greger Bennström
Form: Eva Carlsson
Vinjett: Sven-Olof Gudmunds
Framsida: Charlotta dokumenterar kantrännen, A1. Foto: Anna Lögdqvist.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriverket Gävle 2006. Medgivande MS2006/02203

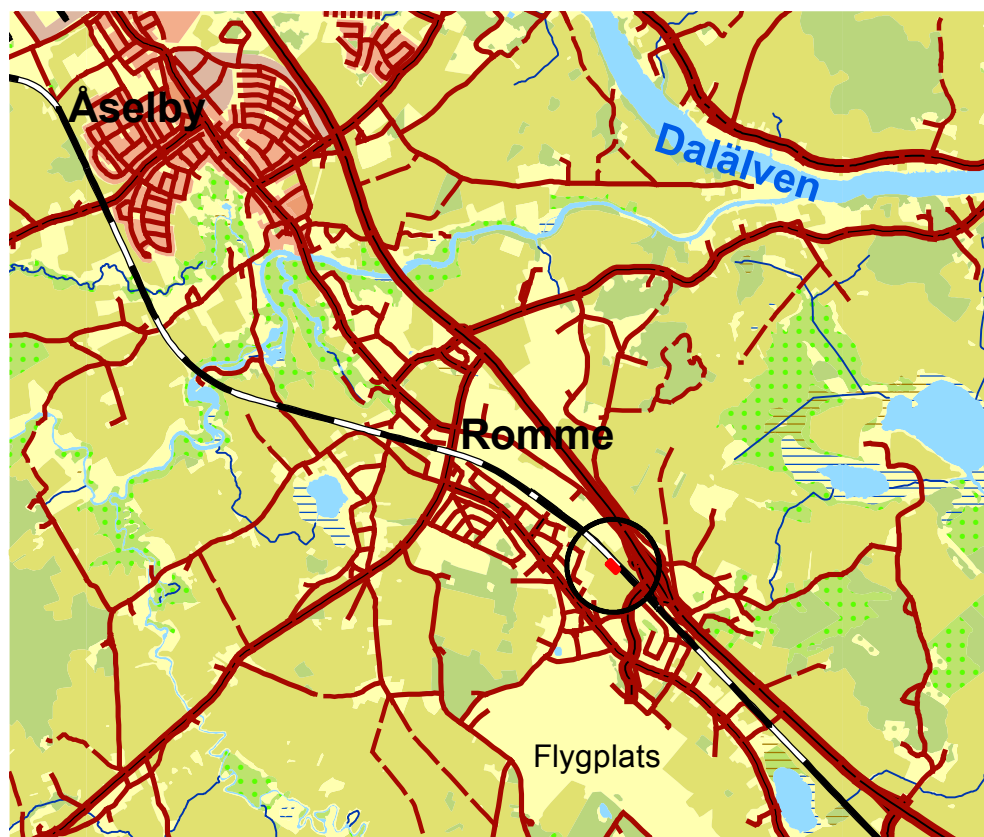
© Dalarnas museum 2010
Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2010
ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Kulturlandskap och kunskapsläge	6
Förundersökningen	9
Syfte.....	9
Metod.....	10
Sökschaktgrävning	10
Resultat	11
Särskild undersökning	13
Syfte.....	13
Metod.....	13
Undersökningen.....	15
Resultat	16
Analys	17
Vedartsanalys	17
¹⁴ C-analys	17
Osteologisk analys	17
Tolkning.....	18
Konsekvenser.....	19
Sammanfattning	19
Referenser.....	20
Arkiv	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Bilaga 1, Anläggningar	23

Inledning

Med anledning av att Borlänge kommun planerar exploatering för industriändamål på fastigheten Sör Romme 1:2 i Stora Tuna socken har Dalarnas museum utfört en arkeologisk förundersökning samt en särskild undersökning i enlighet med länsstyrelsens beslut dnr 431-9179-08 respektive 431-13541-08 (figur 1). Båda undersökningarna genomfördes under 2008. Den planerade exploateringen berörde fornlämning RAÄ 372 vilken tidigare delvis arkeologiskt undersökts av AMI och Dalarnas museum. Förutom lämningar efter omfattande blästbruk framkom då två skelettbegravningar samt resterna av en vikingatida brandgrav. Endast den sydöstra delen av den utplöjda gravhögen undersöktes. De nu aktuella undersökningarna berörde resterande delen av graven och området nordväst därom.

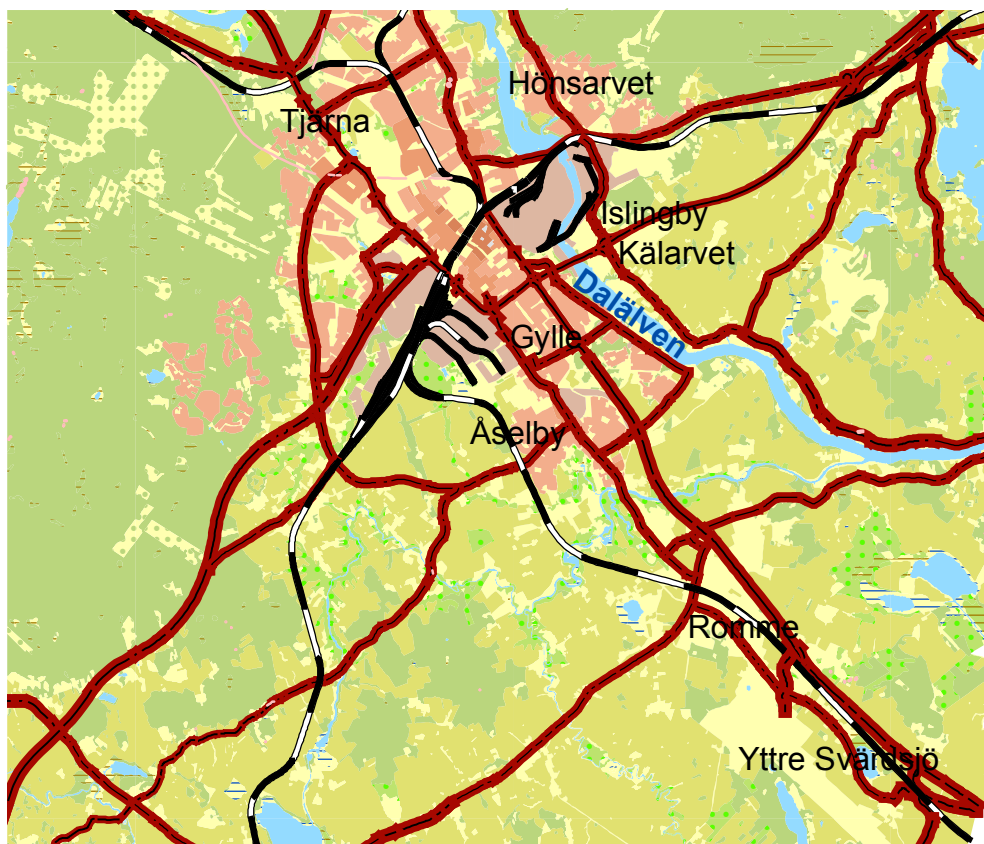
Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet är markerat med rött och inringat. Skala 1:50 000.

Kulturlandskap och kunskapsläge

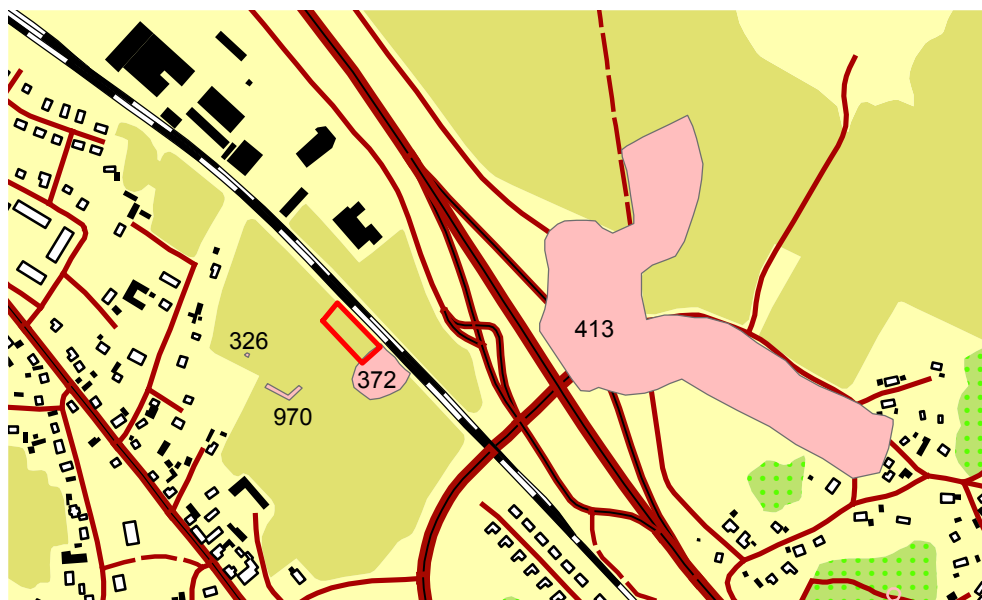
Romme ligger, liksom de flesta av Borlänges äldre byar, på den flacka rullstensås som sträcker sig från Skärsjö i söder till Båtsta i norr, d.v.s. över hela det lågland som utgör Tunaslätten. De lättbrukade sedimentjordarna på slätten utgör Dalarnas viktigaste jordbruksbygd. Med sina drygt tusen kända fornlämningar är Stora Tuna också en av landskapets fornlämningstätaste socknar, och registreringarna representerar lämningar från stenålderns olika perioder fram till nyare tid. Den vanligaste fornlämningskategorin är dock slaggföremål. Eftersom flertalet lämningar ligger inom dagens åkermark återfinns endast fragmentariska rester efter t.ex. gravanläggningar och bosättningar. Detta är sannolikt orsaken till varför dessa båda fornlämningskategorier är underrepresenterade i fornminnesregistret.

De senare årens undersökningar (figur 2) i byarna Gylle, Kälarvet, Islingby, Yttre och Övre Hönsarvet, Romme, Tjärna, Yttre Svärdsjö och Åselby har dock givit oss en klarare bild av järnålderns landskap i området (t.ex. Lögdqvist 2009a, Pagoldh och Carlsson 1996 samt DM arkiv projekt nr 441, 517, 948 och 983). Vi kan ana hur bygden etablerades under 600–700-tal, samt hur bebyggelsen lokaliserades och i stora drag hur den såg ut. Vi ser framför oss ett kulturlandskap främst baserat på djurhållning med små, välgödslade odlingar samt järnframställning. Järnframställningen förefaller ha varit en väsentlig del av befolkningens utkomst och därmed traktens ekonomi. Yngre järnålderns bosättningar, gravfält och järnframställningsplatser orienterar sig till Dalälvens och Tunaåns närområden samt till Badelundaåsen.

Det finns mycket få bevarade förhistoriska gravar i Stora Tuna. Äldre rannsakingar vittnar dock om ett stort antal gravhögar som idag inte återfinns

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan. Tunaslätten med namnen på tidigare undersökta platser utskrivna. Skala 1:100 000.

Figur 3. Undersökningsområdet är markerat med rött. De i texten omnämnda fornlämningarna är rosafärgade. Skala 1:10 000.

ovan mark. Tunaprosten M. Sahlstedt berättar bl.a. om ett 50-tal gravhögar i socknen under mitten av 1700-talet (Hyenstrand 1974). Redan år 1666 redovisas ett 60-tal gravhögar i Tuna varav "4 ½ wedh Nor Roma" och inte mindre än 16 stycken "wedh Söder Roma". Efter uppräknigen tillades även att "dess föruthan ähro måne utgrafne och i ååker lagde" (Pagoldh & Carlsson 1996). Uppgifterna har dock ifrågasatts under 1900-talet då försök att spåra de nämnda gravhögarna misslyckats, t.ex. vid fornminnesinventeringen i mitten av 1960-talet. Dalarnas museum har emellertid vid undersökningar mellan 1991 och 2004 påträffat rester efter kantrännorna till sådana gravhögar i Norr Romme, Yttre Svärdsjö, Islingby, Kälavet samt Yttre och Övre Hönsarvet (Pagoldh och Carlsson 1996, Lögdqvist 2009a; DM projekt nr 517, 948, 983 och 1290).

Redan på 1980-talet planerade Borlänge kommun att nyttja området i Romme som industrimark. Då det fanns flera kända fornlämningar inom området fick Dalarnas museum i uppdrag att göra en arkeologisk utredning (Sandberg 1988). Det har därefter gjorts ett antal undersökningar inom området (figur 3). Åren 1988–89 förundersöktes ett större område på bägge sidor järnvägen i anslutning till RAÄ-nr 372 (Wedberg 1989a, 1989b). Resultatet därifrån låg bl.a. till grund för den särskilda undersökning av RAÄ-nr 372 som genomfördes år 1989 (Wedberg 1996). Det undersökta området låg direkt sydöst om det nu aktuella. I huvudsak var det lämningar efter järnframställning som påträffades, men inom ytan fanns även två skelettbegravningar samt fragmentariska rester efter en brandgrav. Samtliga anläggningar daterades till perioden 900–1200 e.Kr. Det var bl.a. resterna efter denna brandgrav som var intressanta för den här aktuella undersökningen.

När planerna på exploatering åter blev aktuella genomfördes geofysiska mätningar med magnetometer inom delar av fastigheten. Mätningarna utfördes av Glenn Envall, Skandinavisk Arkeologisk Geofysik AB (SAGA) i mars 2008. De geofysiska mätningarna indikerade ytterligare arkeologiska lämningar inom delar av fastigheten (Envall 2008). På grundval av resultaten genomfördes en arkeologisk undersökning inom den del av fastigheten som kommer att exploateras av Fastighets AB Hushagen, d.v.s. sydöst om det nu

aktuella området (Carlsson 2008). Dock påträffades inga tydliga arkeologiska lämningar utan snarast färgningar alternativt spår av bortplöjda lämningar. De mönster/avvikelse som de geofysiska mätningarna gett upphov till har förmodligen geologiska förklaringar snarare än arkeologiska.

En schaktövervakning vid markarbeten för fjärrvärme genomfördes strax sydväst om det aktuella området under augusti 2008 (Lögqvist 2009b). Inom schaktsträckan framkom bl.a. tre nedgrävningar, RAÄ-nr 970, daterade till mesolitikum och yngre bronsålder. Ca 40 m NÖ därom har en trindyxa hittats, RAÄ-nr 326.

Ca 200 m nordöst om det nu aktuella området hittades rester efter fem gravhögar i form av kantrännor vid en undersökning år 1993, motsvarande västra delen av RAÄ-nr 413. Dateringen av kol ur fyllningen i kantrännorna gav ett resultat med stor spännvidd, mellan ca 600 och 1300 e.Kr.. Flera av de fynd som påträffades i gravarna, t.ex. pärlor, knivar, pilspets och brodd, är dock av vikingatida typ (Pagoldh & Carlsson 1996).

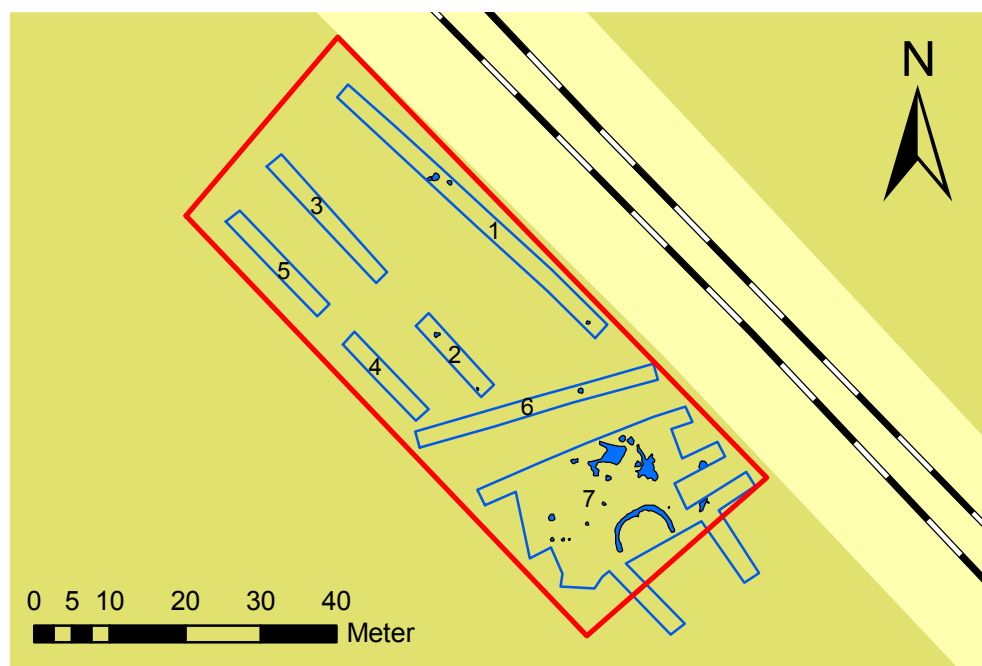
Vid den geofysiska mätningen av den aktuella fastigheten i Sör Romme framkom två cirkelformade avvikelser som av SAGA tolkas som resterna efter sådana kantrännor (Envall 2008). En av cirkelarna sammanfaller delvis med den anläggning med brända människoben som framkom vid undersökningen 1989.

Förundersökningen

Det av Länsstyrelsen avgränsade förundersökningsområdet var en 70–75x30 m stor yta om ca 2 175 m². Enligt Länsstyrelsens anvisningar skulle störst vikt läggas inom ytans södra och mellersta delar, d.v.s. inom den yta där eventuella spår efter gravhögar kunde påträffas enligt de geofysiska mätningarna som utförts av SAGA (Envall 2008). Området låg i odlad åkermark nordväst om den tidigare undersökta järnframställningsplatsen RAÄ 372. Järnvägen gick längs den nordöstra kanten.

Syfte

Förundersökningens syfte var att närmare klargöra fornlämningsförhållandena inom angiven del av fastigheten samt att bilda underlag för beräkning och omfattning av en eventuell särskild arkeologisk undersökning, vilket den visade sig leda vidare till.

Figur 4. Undersökningsområdet med schakt och anläggningar inritade. Skala 1:1 000.

Metod

Förundersökningen genomfördes i form av sökschaktsgrävning. I nordvästra och mellersta delen av undersökningsområdet lades långa schakt där de geofysiska mätningarna indikerat lämningar. I sydöstra delen banades ett större område av. Matjorden grävdes försiktigt bort med hjälp av en grävmaskin utrustad med planeringsskopa. De lämningar som framkom finrensades för hand och dokumenterades i plan.

Dokumentationen skedde till stor del digitalt, inmätning med RTK, planritningar, beskrivningar och färgfotografering. Detta kompletterades med svartvit fotografering, profilritning och kompletterande planritning samt beskrivningar. Jordprover samlades in för vedarts- och ¹⁴C-analys.

Sökschaktgrävning

I den nordvästra och mellersta delen av undersökningsområdet togs sex stycken 13–46 m långa schakt upp med hjälp av grävmaskin (figur 4). I den sydöstra delen banades ett ca 29x16 m stort område av. Utifrån det avbanade området grävdes ytterligare två schakt åt sydöst, in på den yta som undersöktes 1989. Totalt framkom 24 anläggningar, vilka finrensades för hand och dokumenterades i plan. Anläggningarna bestod bl.a. av kantrännen till en gravhög, stolphål, nedgrävningar, härd och en kolningsgrop, se vidare A1–24 i bilaga 1.

Schakt 1

Schaktet var ca 46 meter långt i nordvästlig-sydöstlig riktning, och cirka 2,4 meter brett. Matjordslagret var 0,35–0,4 meter tjockt. I botten fanns ljus orange mo. I norra änden av schaktet framkom en hel del sten, som troligen hade med den intilliggande åsen att göra. Tre anläggningar fanns i schaktet (A20–22). I botten av schaktet kunde även plogfåror i NNÖ-SSV riktning iakttas.

Schakt 2

Schaktet var ca 13 meter långt i nordvästlig-sydöstlig riktning, och ca 2,5 meter brett. Matjordslagret var 0,3–0,45 meter tjockt. Botten var något flammig med rödbeige mo. Några stenar stack upp här och var. I norra delen av schaktet framkom två anläggningar (A23 och 24). Rakt över schaktet i N-S riktning, med en aning dragning åt öst, fanns ett mörkt stråk, cirka 0,5 meter brett, bestående av humös silt med inslag av enstaka kol. Det var troligen ett dike eller en kraftig plogfåra.

Schakt 3

Schaktet var ca 21 meter långt i nordvästlig-sydöstlig riktning och ca 2,4 meter brett. Matjordslagret var 0,25–0,35 meter tjockt. I botten fanns rödbeige mo samt en mängd fläckar, vilka gav ett oroligt intryck. Fläckarna, som blandades med den rödbeiga mon, var dels mörka och kolrika dels helt vita. Ett antal stenar, tillhörande åsen, stack fram i botten av schaktet.

Schakt 4

Schaktet var ca 14 meter långt i nordvästlig-sydöstlig riktning och ca 2,5 meter brett. Matjordslagret var 0,35–0,45 meter tjockt. I botten fanns ljusbeige mo/finsand. I mitten av schaktet fanns ett mörkt stråk/dike med relativt mörk matjordsfyllning. I övrigt var schaktet tomt.

Figur 5. Översiktsbild på kantrännen A1 från norr under förundersökningen. Foto: Anna Lögdqvist.

Schakt 5

Schaktet var ca 17 meter långt i nordvästlig-sydöstlig riktning och ca 2,3 meter brett. Matjordslagret var ca 0,25–0,35 meter tjockt. I botten fanns beige finsand/mo. I norra delen fanns en del sten och botten var något rödbränd. I övrigt var schaktet tomt.

Schakt 6

Schaktet var ca 33 meter långt i öst-västlig riktning och ca 2 meter brett. Matjordslagret var 0,25–0,30 meter tjockt. I botten fanns rödbeige mo. Flera områden var mycket rödbrända med vita och mörka, kolrika partier. De gav ett oroligt, närmast "kladdigt" och oregelbundet intryck. I östra delen av schaktet fanns slagg i matjorden. I botten framkom en del sten, 0,05 meter stora. I botten fanns även plogfårar, i nordöstlig-sydvästlig riktning, med något ljusare fyllning än de i schakt 7. En anläggning (A19) framkom i schaktet.

Schakt 7

Schaktet bestod av tre ihopgrävda långschakt. Det var ca 29 meter långt och 16 meter brett i öst-västlig riktning, med två utlöpare åt sydöst. Matjordslagret var 0,3–0,45 meter tjockt och innehöll slagg i den östra delen. Under matjordslagret fanns ett ljusgrått äldre odlingslager. I botten fanns mo/finsand. I södra delen av schaktet framkom rester av en kanträna (A1) och över resterande del av ytan fanns spridda anläggningar (A2–A18). Över hela ytan fanns plogfårar i nord-sydlig riktning (figur 5).

Resultat

Sammanlagt togs sju schakt togs upp med hjälp av grävmaskin. I schakten påträffades totalt 24 anläggningar, A1–A24, se vidare bilaga 1. Anläggningarna bestod av mer eller mindre tydliga färgskiftningar i den ursprungliga markytan. De flesta anläggningarna låg ganska koncentrerat i schakt 7 i sydöst, som egentligen bestod av flera sammangrävda schakt. De enstaka anläggningar

som framkom i schakt 1, 2 och 6 låg mer utspritt. Samtliga anläggningar dokumenterades i plan. Dessutom grävdes två profiler, P1 och P2, i kantrännen A1 och en profil i A22, kolningsgrop.

Särskild undersökning

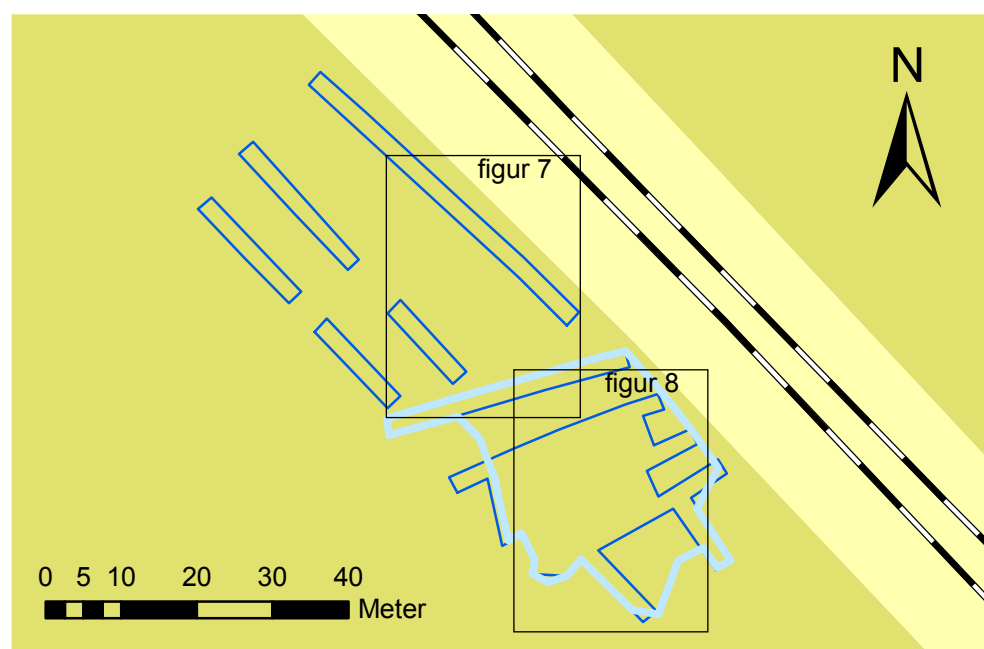
Några veckor efter att förundersökningen genomförts påbörjades en särskild arkeologisk undersökning. Tyngdpunkten lades på södra delen av förundersökningsområdet (figur 6).

Syfte

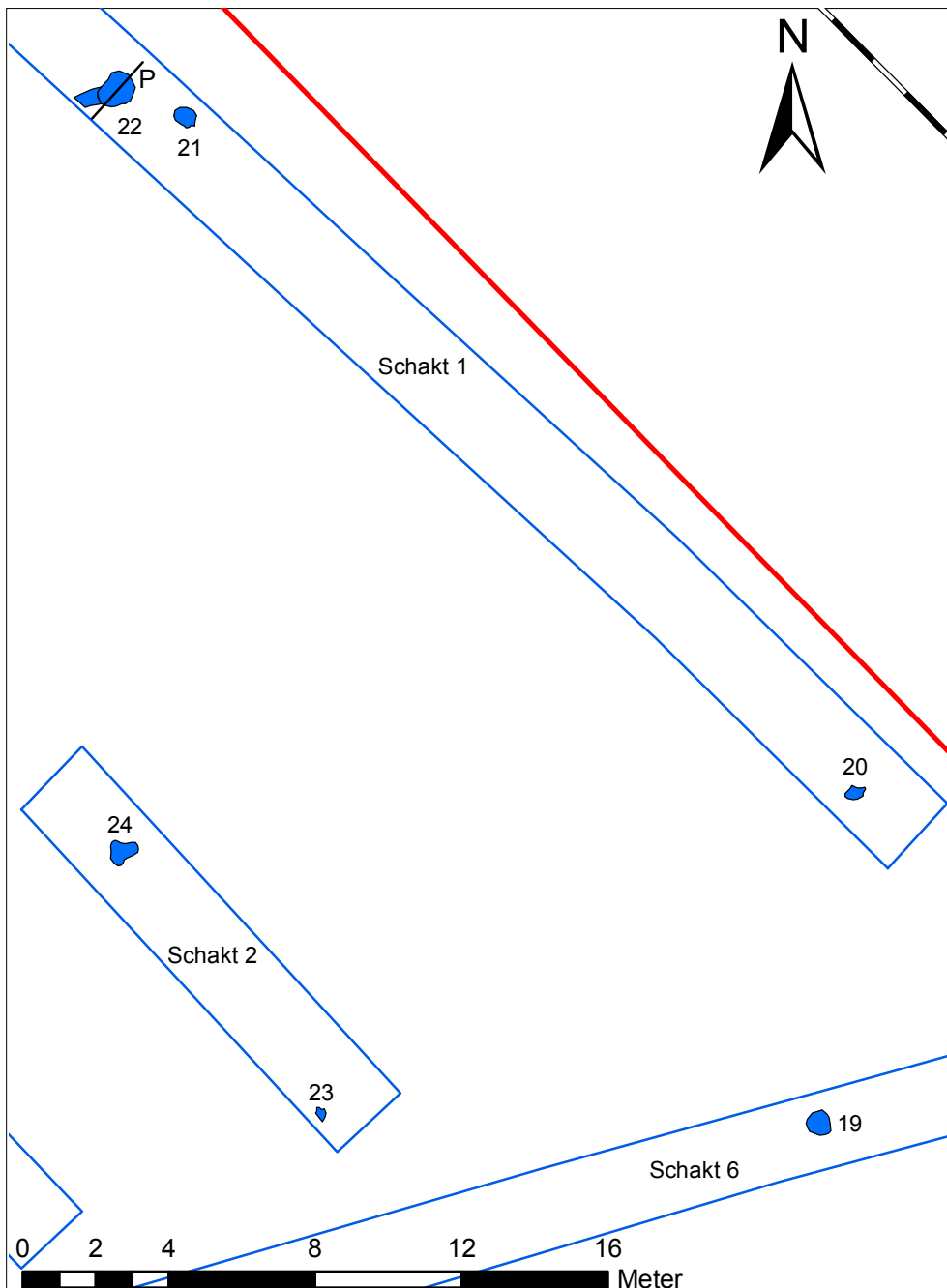
Syftet med den särskilda undersökningen var att dokumentera fornlämningen på ett sätt som ger meningsfull kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Undersökningens resultat skulle särskilt riktas till kulturmiljösektorn och den nationella forskningen som berör förhistorisk gravsed.

Metod

Vid den särskilda undersökningen schaktades ytterligare matjord bort i södra delen av undersökningsområdet. En kompletterande dokumentation i plan genomfördes. Mindre anläggningar undersöktes till 50% och sektionen ritades i profil. De större anläggningarna grävdes ut till 100% och så långt som möjligt

Figur 6. Schakten från förundersökningen och det utvidgade området i sydöst, markerat med ljusblått. Rektanglarna markerar detaljplanerna, figur 7 och 8. Skala 1:1 000.

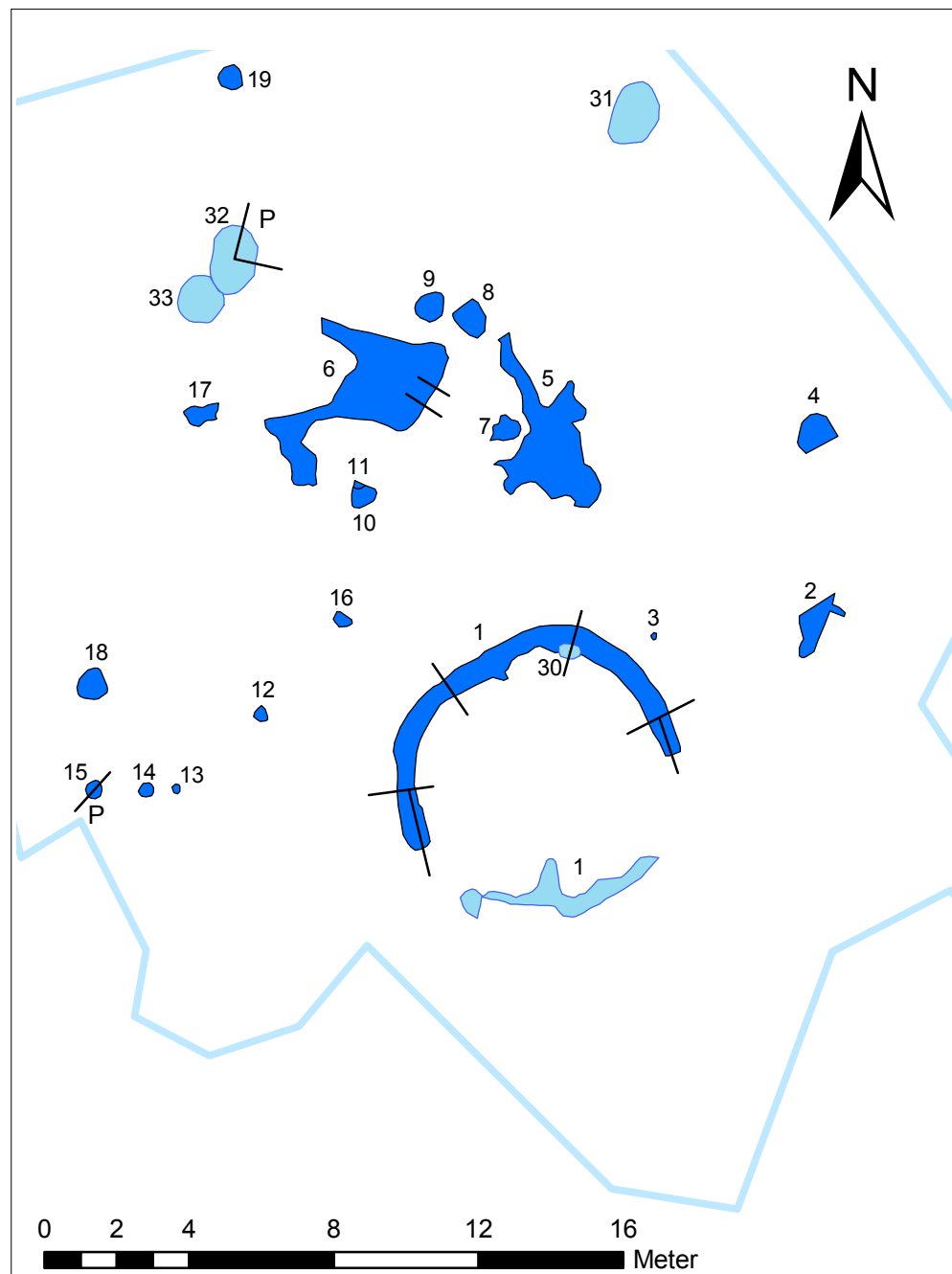

Figur 7. Anläggningarna i nordvästra och mellersta delen av undersökningsområdet. Skala 1:200.

kontextuellt. Mindre profilbankar spardes för att möjliggöra dokumentation i profil. A1 grävdes ut i sektorer. Jorden vattensållades.

Dokumentationen skedde till stor del digitalt, inmätning med RTK, planritningar, beskrivningar och färgfotografering. Detta kompletterades med svartvit fotografering, profilritning och kompletterande planritning samt beskrivningar.

Jordprover samlades in för vedarts- och ^{14}C -analys. En osteologisk analys gjordes av det påträffade benmaterialet.

Figur 8. Anläggningarna i sydöstra delen av undersökningsområdet. De som framkom vid förundersökningen är markerade med mörkblått och de från den särskilda undersökningen är markerade med ljusblått. Skala 1:200.

Undersökningen

I sydöstra delen av undersökningsområdet utvidgades de schakt som tagits upp under förundersökningen till ett större sammanhängande område.

Utvidgningen resulterade i att tre nya anläggningar framkom samt att södra delen av A1 blev synlig. De nya anläggningarna, A30 och 32-33, bestod av nedgrävningar, se bilaga 1. En kompletterande dokumentation i plan genomfördes.

Figur 9. Hela kantränna A1 är blottlagd och syns som en mörkare ring i den omgivande ljusa marken.
Foto: Anna Lögdqvist

Resultat

Totalt påträffades 26 anläggningar av varierande storlek och utseende (figur 7 och 8 samt bilaga 1). De flesta låg i sydöstra delen av undersökningsområdet. De påträffade anläggningarna bestod av en kantränna till en gravhög, A1, med en nedgrävning i norra delen, A30. Vidare påträffades fem stolphål (A8, 10, 14-15 och 19) en härd (A7) och en kolningsgrop (A22). Ytterligare 10 nedgrävningar påträffades (A2-3, 9, 16, 18-19, 21, 23 och 32-33), två mörkfärgningar (A12-13), två rödbrända ytor (A20 och 24), två ytor med sot och kol (A5-6) och en yta med blekjord (A4). Anläggning 11, 17 och 31 har utgått.

De oregelbundna sot- och kolbemängda ytorna, A5 och A6, låg 4-6 meter norr om kantrännan, A1. I anslutning till dessa låg stolphålen A8 och A10 samt den stolphålsliknande nedgrävningen A9. Intill A5 låg också en härd, A7. 6-8 meter öster om kantrännan låg två mindre stolphål, A14 och 15, samt en liten rund mörkfärgning, A13. Dessa tre låg på rad i öst-västlig riktning. 2 meter norr därom var en större stolphålsliknande nedgrävning, A18. Ca 3 meter nordväst om kantrännan låg nedgrävningen A16 och mörkfärgningen/nedgrävningen A12. Nordöst om kantrännan låg en mindre och en större nedgrävning, A3 resp. A2 samt en oregelbunden yta med blekjord, A4. De båda nedgrävningarna A32 och A33 låg intill varann och ca 12 meter nordnordväst om kantrännan. Ytterligare 3,5 meter norrut låg den stolphålsliknande nedgrävningen A19. I den nordvästra delen av undersökningsområdet, figur 7, fanns kolningsgropen A22 och drygt en meter sydöst därom nedgrävningen A21. De övriga anläggningarna, nedgrävningen A23 och de båda rödbrända ytorna A20 och A24, låg relativt spridda i schakten.

Anl. nr	Anl. typ	Lager	Tall	Gran	Björk	Till ¹⁴ C-datering
A1 sek A	kanträanna	stocken		1		Gran, yngre stam
A1 sek B	kanträanna	benkoncentration	10			Tall, max 25 år
A1 sek C	kanträanna	L2	9		1	Tall, max 10 år
A6	yta med sot/kol	botten	10			Tall, kvist, max 2 år
A15	stolphål	mitten	5			Tall, max 25 år
A22	kolningsgrop		3		2	Tall, max 10 år
A32	nedgrävning		8	1		Gran, max 25 år

Figur 10. Vedartsanalys utförd av Thomas Bartholin.

Analys

Vedartsanalys

Sju prover skickades till vedartsanalys innan de skickades till datering. Syftet var att få reda på träslag och egenålder. Proverna innehöll kol från tall, gran och björk (figur 10). Två prover av gran med en egenålder på ≤ 25 år och fem av tall med en egenålder på 2–25 år bedömdes lämpliga för datering. Analysen genomfördes av Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating.

¹⁴C-analys

Sammanlagt skickades åtta prover för datering. Dateringarna utfördes av Ångströmlaboratoriet i Uppsala (figur 11). Av dessa var det dateringarna från A6, yta med sot och kol, som skiljde ut sig. Den första dateringen blev recent varför ett nytt prov skickades in, vilket fick en datering till tidigneolitikum. De övriga proverna var mer samstämmiga och daterades till vendeltid–tidigmedeltid.

Osteologisk analys

Den osteologiska analysen gjordes av osteolog Britt-Marie Hägerman. Benmaterialet bestod av 8 obrända benfragment och 210 välbrända (vita) och krossade benfragment. Benen var fragmenterade och 1–47 mm stora samt eroderade. De 8 obrända benen, som påträffades i A1 sektor A, kunde identifieras till en kindtand från ett nötdjur.

Övriga 210 ben kom från benkoncentrationen i A1 sektor B. Ett ben var ett kotfragment från ett djur med storleken av en häst eller nöt. Tre av benen bestod av delar av halskota och bröstkota från människa. Halskotan var från en vuxen person. Ytterligare 6 ben var troligen från människa varav ett från en höftled. De övriga 200 benfragmenten var obestämbara.

Anl. nr	Anl. typ	Lager	¹⁴ C BP	1 sigma	Analysnr.
A1:A	kanträanna	stocken	825±35	1185-1260 e.Kr.	Ua-37195
A1:B	kanträanna	benkonc.	1085±35	895-995 e.Kr.	Ua-37196
A1:C	kanträanna	L2	995±35	990-1150 e.Kr.	Ua-37197
A6	yta med sot/kol	botten	Recent	Recent	Ua-37198
A6	yta med sot/kol	botten	4923±38	3780-3640 f.Kr.	Ua-38099
A15	stolphål	mitten	1259±35	680-810 e.Kr.	Ua-37199
A22	kolningsgrop		1165±35	780-940 e.Kr.	Ua-37200
A32	nedgrävning		765±35	1225-1280 e.Kr.	Ua-37201

Figur 11. Tabellen redovisar resultaten från ¹⁴C-analyserna.

Tolkning

Med tanke på tidigare undersökningar på Tunaslätten så råder det ingen tvekan om att A1 kan tolkas som kantränna till en bortodlad gravhög. Också dateringarna av A1, ca 900-tal t.o.m. 1200-tal stämmer bra med resultaten från de tidigare undersökningarna, se t.ex. Pagoldh & Carlsson (1996) och Lögdqvist (2009a). I undersökningarna från 1989 hade man visserligen tolkat den södra delen av A1 som en härd med rest av brandgrav, deras A19a och b (Wedberg 1996). Men i och med 2008 års undersökning stod det klart att det var en del av kantrännen.

Det är vanligt att kantrännorna i Dalarna har en öppning eller "brygga" i SV (se Lögdqvist 2009a och där anförd litteratur), så var också fallet med den här undersökta kantrännen. När det gäller den öppning som fanns i SÖ var det svårare att veta om den var medvetet anlagd eller om den delen av kantrännen grävdes bort i samband med undersökningarna 1989. Gränsen för 1989 års undersökningsområde tangerade nämligen SÖ delen av kantrännen.

Det är oklart om de benkoncentrationer som påträffades i kantrännen var rester av en förstörd centralgrav eller sekundärgravar. De ben som påträffades 1989 låg ganska ytligt (Wedberg 1996) medan de ben som påträffades vid den aktuella undersökningen låg spridda i rännans fyllning. Det skulle kunna tyda på att benen från 1989 var utplöjda och benen från 2008 var nedgrävda. Å andra sidan daterades lagret med ben vid 1989 års undersökning till år 1031–1169 medan benkoncentrationen från 2008 år undersökning fick dateringen 895–995. Så kanske ska man ändå tolka de båda benkoncentrationerna som sekundärgravar, då centralgraven knappast bör vara yngre än sekundärgraven.

A30, nedgrävning i kanten av A1, var svårtolkad. Den var grävd in i högen sekundärt samtidigt som den brända stocken låg över, vilket tyder på att den grävts under högens brukningstid. Stocken daterades till tidigmedeltid. Fyllningen bestod dessutom av homogen sand, vilket borde innebära att den fyllts igen relativt snabbt. Kanske var det en offergrop där man offrat något som inte lämnat några tydliga spår, t.ex. mat eller dryck, till de avlidna i högen.

A22 har tolkats som en kolningsgrop. Den slag som påträffades i gropen var reduktionsslagg från järnframställning i blästerugn. Det troligaste är att slaggen kom från någon av de närbelägna järnframställningsplatserna och har hamnat i gropen sekundärt. Den skörbrända stenen kan funnits naturligt på platsen eller följt med slaggen. Detta innebär att tolkningen av anläggningen som en mindre kolningsgrop är troligast. Anläggningen har i FMIS fått RAÄ-nr 969.

De större fläckarna A5–6 är svårtolkade. De skulle kunna vara rester efter gravbål, men vi har inte någon datering som styrker denna tolkning. Inte heller gjordes några fynd av benrester eller liknande som skulle tyda på ett gravbål. Vedartsanalysen av materialet i A6 visade dock på att det bestod av mycket små kvistar, som till ett bål. A6 låg i det som vid magnetometerundersökningen tolkats som kantrännen nummer två. Något som påminde om A1 kunde dock inte upptäckas, utan det cirkelformiga mönstret måste ha någon annan förklaring.

Det är tydligt att de lämningar som påträffats måste sättas in i ett större sammanhang tillsammans med de skelettgravar och järnframställningsplatser som påträffades 1989 (Wedberg 1996) samt järnframställningsplatser (DM projekt 557, Wedberg, manus) och de gravar som påträffades vid Rommeholen (Pagoldh & Carlsson 1996). Järnframställningsplatserna har i huvudsak fått dateringar som kan knytas till två perioder vendeltid–sen vikingatid respektive

sen vikingatid–tidig medeltid. Skelettgravarna har daterats till år 997–1136 respektive 1027–1153 (Wedberg 1996). Att kantrännen och skelettgravarna har dateringar som är samtida är inte förvånande. På andra platser i Dalarna har man kunnat se att kantrännorna använts för ritualer och begravningar in på 1200-talet, trots att Sverige då anses som kristet. Det är tydligt att sen vikingatid–tidig medeltid är en brytningstid då olika gravseder existerar sida vid sida och blandas med varandra (se t.ex. Lögdqvist 2009a och Serning 1982).

Konsekvenser

Området kring järnvägen och riksvägen i Romme har visat sig mycket fornlämningstätt och komplext. Ett stort område på båda sidor järnvägen har förundersökts och de tydligaste lämningarna, RAÅ 272, 372 och 389 slutundersöktes under senare delen av 1980-talet, medan mer diffusa lämningar sällan undersöktes. Det skulle även kunna finnas bevarade lämningar under banvallen. Området väster om det nu aktuella området är inte undersökt. Nordvästra delen av det aktuella undersökningsområdet saknade lämningar men schaktövervakningen (Lögdqvist 2009b) visade att det finns lämningar längre västerut. I förhållande till den mängd järnframställningsplatser som framkommit borde det finnas ytterligare gravar i närheten, men framför allt gårdslämningar.

Sammanfattning

Under hösten 2008 utförde Dalarnas museum undersökningar på fastigheten Sör Romme 1:12 med anledning av att Borlänge kommun planerade exploatering för industri i området. Exploateringen berörde fornlämning RAÅ 372 vilken delvis hade undersökts 1989. Vid denna undersökning framkom bland annat spår efter järnframställning och två skelettgravar från vikingatid–tidig medeltid. Geofysiska mätningar som gjorts av SAGA indikerade att ytterligare lämningar skulle kunna finnas inom det aktuella undersökningsområdet.

Förundersökningen utfördes i form av en sökschaktsgrävning. Sex längre schakt och ett större sammanhängande område togs upp med hjälp av grävmaskin. Totalt framkom 24 anläggningar, vilka finrensades för hand och dokumenterades i plan. Anläggningarna bestod bland annat av kantrännen till en bortodlad gravhög, härदार, stolphål och kolningsgrop, RAÅ-nr 969. De anläggningar som påträffades under förundersökningen föranledde länsstyrelsen att besluta om att också en särskild undersökning skulle genomföras.

Den särskilda undersökningen genomfördes endast några veckor efter förundersökningen. I sydöstra delen av undersökningsområdet utvidgades de schakt som tidigare tagits upp till ett större sammanhängande område. Tre nya anläggningar, i form av nedgrävningar, påträffades. Dessutom blev den sydligaste delen av kantrännen synlig. De mindre anläggningarna grävdes ut till hälften och dokumenterades i profil, medan de större grävdes ut helt med sparade profilbankar. I kantrännen påträffades en koncentration av brända ben. En osteologisk analys visade att de ben som gick att bestämma kom från människa och nöt eller häst. Av de åtta proverna som togs för ¹⁴C-analys kunde sex dateras till vendeltid–tidigmedeltid, ca år 700 t.o.m. 1200. Detta stämmer bra med de dateringar som gjorts av liknande anläggningar på andra platser på Tunaslätten.

Referenser

- Carlsson, E. 2008. Undersökning på del av Sör Romme 1:12, Stora Tuna socken, Borlänge kommun. Dalarnas museum dnr 45/08. Stencil.
- Envall, G. 2008. Sör Romme, magnetometermätning 2008-03-11/12. Rapport. SAGA. Stencil.
- Hyenstrand, Å. 1974. Järn och bebyggelse. Studier i Dalarnas äldre kolonisationshistoria. Falun.
- Lögdqvist, A. 2009a. Islingby. Arkeologiska undersökningar inför byggandet av infartsväg till SSAB Tunnplåt, raä nr 22:1, 218:1 och 223:1, Borlänge stad och kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2009:1. Falun.
- Lögdqvist, A. 2009b. Schaktövervakning i samband med markarbeten för fjärrvärme inom del av fastigheten Sör Romme 1:12, Stora Tuna socken Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum, dnr 53/09. Stencil.
- Pagoldh, M. & Carlsson, E. 1996. Rommeholen bytomt och gravfält. Arkeologisk undersökning av raä 413A och 780 i Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1996:8. Falun.
- Sandberg, F. 1988. Arkeologisk utredning kring planerad ny infart till Dala Airport i Sör Romme & Norr Romme, Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1988:10. Stencil.
- Serning, I. 1982. Fyndgravar och gravfynd. I: Tusen år på Kyrkudden. Leksands kyrka, arkeologi och byggnadshistoria. Red. Birgitta Dandanell. Falun.
- Wedberg, V. 1989a. Arkeologisk förundersökning inom delar av Sör Romme 1:1, St Tuna sn, Dalarna. Arkeometallurgiska Institutet. Stencil.
- Wedberg, V. 1989b. Kompletterande arkeologisk förundersökning inom del av Sör Romme 1:1, St Tuna sn, Dalarna. Arkeometallurgiska Institutet. Stencil.
- Wedberg, V. 1996. Romme – järnframställning och gravar för tusen år sedan. Arkeologisk undersökning av fornlämning 372 i Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1996:14. Falun.

Arkiv

Dalarans museums arkiv:

projekt 441, 498, 517, 557, 948, 983 och 1290

manus Wedberg, V. Arkeologisk undersökning 1989 av raä 272 och 383 i Stora Tuna socken

FMIS, Foinminnesinformation, www.fmis.raa.se

Tekniska och administrativa uppgifter

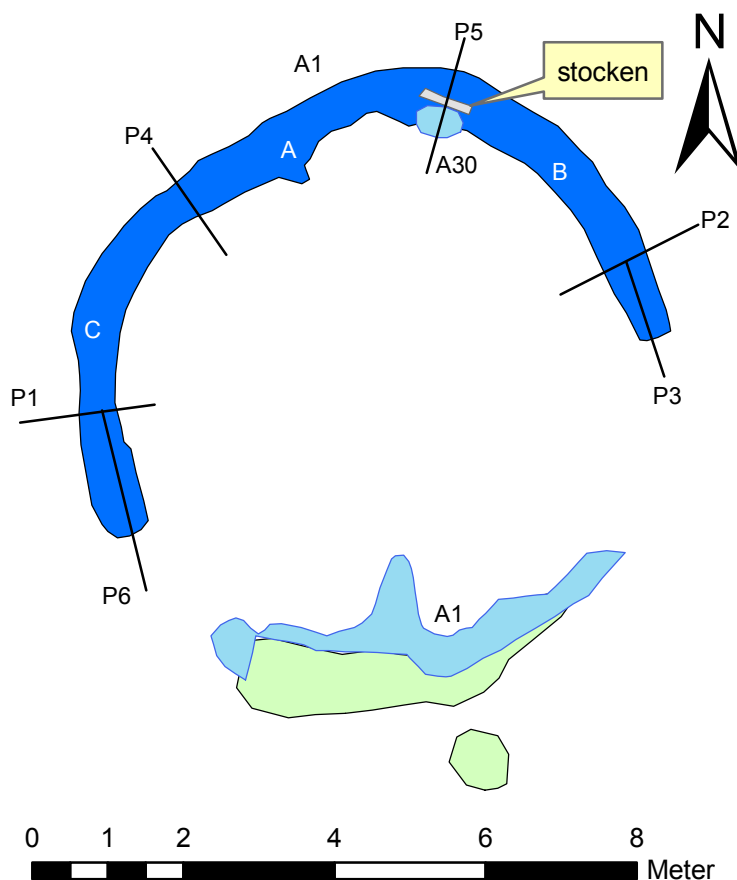
Länstyrelsens diarienummer:	förundersökning 431-9179-08	särskild undersökning 431-13541-08
Lst beslutsdatum:	2008-09-08	2008-10-20
Ekonomiskt kartblad:	13F 0g SÖ	13F 0g SÖ
Socken:	Stora Tuna	Stora Tuna
Fornlämning, RAÄ-nr:	372	372:2 och 969
Koordinater, SV	X-6702290	X-6702290
(RT 90,2,5 gon V):	Y-1483480	Y-1483480
Höjd (RH 70):	142,8–143,4 m.ö.h.	142,8–143,4 m.ö.h
Uppdragsgivare:	Borlänge kommun	Borlänge kommun
Utförandetid:	2008-09-30–10-02	2008-10-22–10-28
Totalyta:	2 175 m ²	
Undersökt yta:	786 m ²	773 m ²
Tidsåtgång:	44 timmar	114 timmar
Grävmaskinstid:	12 tim	8 tim
Inmätning:	Borlänge Energi	Borlänge Energi
DM projektnummer:	1413	1417
DM diarienummer:	108/08	138/08
Arkeologisk personal:	Charlotta Helgesson Anna Lögdqvist Caroline Tanse (praktikant)	Charlotta Helgesson Britt-Marie Hägerman Anna Lögdqvist
Projektansvarig:	Anna Lögdqvist	Anna Lögdqvist

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum.
Inga fynd tillvaratogs.

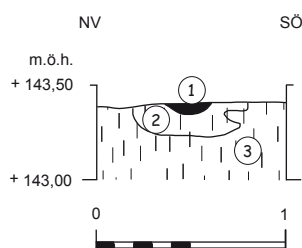
A1 Kanträнна till gravhög

Rännan var cirkelformad, ytterdiameter 8 m, ca 0,40–0,65 m bred och ca 0,1–0,3 m djup. Innerdiametern, dvs den bortodlade högens diameter var ca 6,5 m. I rännan syntes i plan rödbrun silt, kol och på vissa ställen skörbränd sten (figur 12).

Under förundersökningen grävdes två profiler genom kantrännen, P1 och P2. När kantrännen grävdes ut under den särskilda undersökningen delades den in i tre sektorer A, B och C. Dessutom framkom då också de rester av kantrännans södra del som inte grävts ut vid undersökningen 1989.

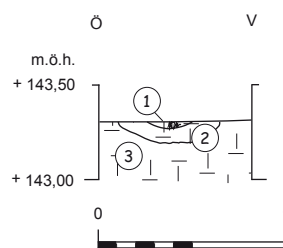

Figur 12. Kantrännen A1 dokumenterad i plan. De mörkblå partier framkom under förundersökningen och de ljusblå under den särskilda undersökningen. De gröna framkom vid 1989 års undersökning. P1-6 markerar profilerna. Skala 1:100.

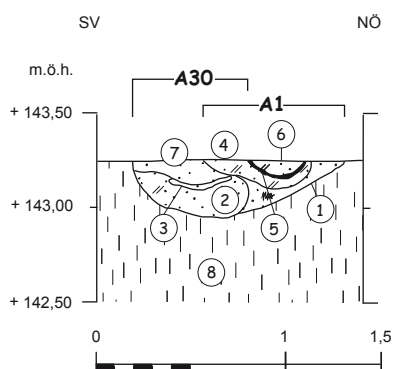
1. Sot och kol, brandlager
2. Mörkare gul mo, rännans nedgrävning.
3. Opåverkad vitgul mo.

Figur 13. Profil P4 från SV genom A1 sektor A, kantränna, skala 1:40.

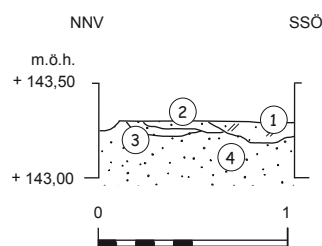
1. Gulbrun sotig silt med enstaka kolfragment.
2. Mörkare gul silt.
3. Ljusare gul silt med järnutfällning.

Figur 15. Profil P2 från N genom A1 sektor B, kantränna, skala 1:40.

1. Gulbrun sand med enstaka kolfläckar.
2. Gulbrun melerad sand med ett fåtal kolfragment.
3. Brun sand med suddiga konturer.
4. Gulbrun sand med sot och kol.
5. Kol, bränd "stock".
6. Orange bränd sand med sot och kol.
7. Vitgul sand.
8. Opåverkad mo.

Figur 14. Profil P5 från SÖ genom A1 sektor A, kantränna, och gropen A30, skala 1:40.

1. Gråfläckig sand med kolfläckar.
2. Ljusbrun sand.
3. Beige sand avgränsad nedåt av orangea stråk.
4. Beige sand.

Figur 16. Profil P3 från ÖNÖ genom A1 sektor B, kantränna, skala 1:40.

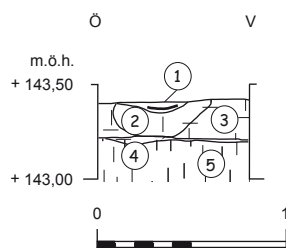
0,23 m djupt bestående av kolbitar, sotfläckar och brända ben. Benen var 0,7–3,0 cm stora och spridda i rännans fyllning. Den södra änden av sektorn snittades på längden, P3 (figur 16). Änden skärs av undersökningsområdet från 1989 och lagren var diffusa. Prov för ¹⁴C-datering togs från kolrester i benkoncentrationen. Kolet var från en tall med en egenålder på maximalt 25 år. Den daterades till 1085±35 BP (Ua-37196). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 895–995 e. Kr. Förutom ett ben framkom inga fynd.

Sektor A: Vid profilen mot sektor C (P4) kunde två lager tydligt urskiljas (figur 13). Överst var ett brandlager och under detta, dikets nedgrävning. Vid profilen mot sektor B (P5) framkom en bränd "stock" och pinnar vilket fortsatte in i sektor B (figur 17). Över detta var rikligt med skörbränd sten och röd sand (figur 14). I samma del av kantrännan framkom även en nedgrävning, A30, se vidare nedan. Prov för ¹⁴C-datering togs på kolrester från "stocken" i lager 5 i anläggningen. Kolet var från en gran med en egenålder på maximalt 25 år. Den daterades till 825±35 BP (Ua-37195). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 1185–1260 e. Kr. Inga fynd framkom.

Sektor B: Vid profilen P2 kunde två tydliga lager urskiljas, dikets nedgrävning och däröver ett brandlager (figur 15). Ungefär mitt i sektorns SV kant påträffades ett område 0,6x0,5 m (Ö-V) och

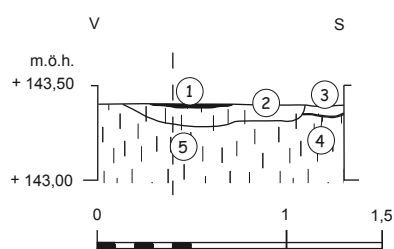

Figur 17. Den brända stocken i sektor A från ÖNÖ. Foto: Britt-Marie Hägerman.

1. Gråbrun silt med sot och kol. I nedre delen av lagret fanns en ca 0,5 cm tjock kollins.
2. Mörkare gul silt.
3. Ljusare gul silt med järnutfällningar.
4. Ljusgrå lerlins.
5. Opåverkad mo.

Figur 18. Profil P1 från N genom A1 sektor C, kanträmma, skala 1:40.

1. Sot och kol, brandlager.
2. Mörkare gul mo, rännans nedgrävning.
3. Beige lerblandad mo/silt, öppning i diket.
4. Ca 1 cm tjockt lager med järnutfällning.
5. Opåverkad vitgul mo.

Figur 19. Profil P6 från S och V genom A1 sektor C, kanträmma, skala 1:40.

Sektor C: Även här kunde två tydliga lager urskiljas vid profilen P1, diket nedgrävning och däröver ett brandlager (figur 18). I södra änden snittades diket på längden P6 (figur 19). Lagren var tydliga, men verkade upphöra åt S och istället kom ett cirka 0,05–0,07 meter tjockt ljus leraktigt lager. I mitten av sektor C fanns en skörbränd sten, cirka 0,10 meter i diameter, samt en del småbitar som rasat av den. I rännans innerkant låg en sten, cirka 0,20 meter i diameter. Inga fynd framkom.

Prov för ¹⁴C-datering togs från lager 2 ungefär mitt i sektorn. Kolet kom från en tall med en egenålder på maximalt 10 år. Den daterades till 995±35 BP (Ua-37197). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 990–1150 e. Kr. med tyngdpunkt på 1050-talet.

I södra delen av kanträmma framkom nedgrävningen efter 80-talets utgrävning. En liten remsa på cirka 0,20 meter kvarstod i plan, in mot mitten, av rännan. Det kunde även konstateras att man då inte grävt ur rännan ända till botten utan endast det övre sotiga lagret. Det undre gula lagret fanns fortfarande kvar. En flammig,

Figur 20. Profil P1 från N genom A1, kanträmma. Foto: Anna Lögdkvist.

lite kladdig färgning gick ut som en tarm från rännan och in mot mitten. Det sträckte sig cirka 1,55 meter in från den tidigare utgrävda delen av rännan och var cirka 0,10 meter djupt. Denna utvidgning var mycket svår att avgränsa, men hade inslag av sot och kol och var en aning mörkare i färgen än omgivande gul mo. Kanske var det kanträmma som dragits ut av en plog eller sork. Resterna från kanträmma sållades men inga fynd framkom.

A2 Nedgrävning

Den var oregelbunden, 2x0,7 m (NNO-SSV).

A3 Nedgrävning

Den var oregelbundet rund, 0,2 m i diameter.

A4 Yta

Yta med blekjord, oregelbunden, 1x0,9 m (NO-SV).

A5 Yta

Yta med sot och kol, oregelbunden, 5,3x3,0 m (NNV-SSO).

A6 Yta

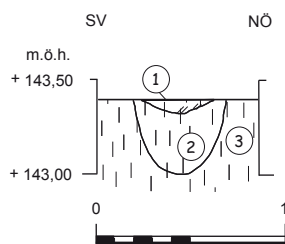
Yta med sot och kol, oregelbunden, 5,4x4,3 m (ONO-VSV). Prov för ¹⁴C-datering togs från kolrester i botten av anläggningen. Det första provet blev recent (Ua-37198), varför ytterligare ett prov skickades in. Det daterades till 4923±38 BP (Ua-38099). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 3780–3640 f. Kr.

A7 Härd

Den var oregelbunden, 0,9x0,75 m (Ö-V).

A8 Stolphål

Det var oregelbundet ovalt, 0,9x0,7 m (NV-SO) och 0,4 m djupt. Fyllning med skålformad profil bestående av ljus silt, något diffust avgränsad mot omgivande mark. Inslag av sot och kol samt ett rödaktigt parti i mitten av anläggningen.

1. Gråbeige mo med inslag av kolstänk.
2. Gul mo.
3. Beige mo.

Figur 21. Profil från SÖ genom A15, stolphål, skala 1:40

A9 Nedgrävning

Stolphålsliknande nedgrävning, oval, 0,85x0,75 m (NO-SV) och 0,16 m djupt. Fyllning med oregelbundet rundad profil bestående av ljusgrå/brun sand med kolstänk. I ytterkanterna var beige sand med kolstänk.

A10 Stolphål

Stolphålsliknande nedgrävning, triangulärt, 0,77x0,50 m (NNV-SSO) och 0,25 m djupt. Fyllning med oregelbundet skålformad profil mestadels bestående av ljusgrå/brun melerad sand med kolstänk. I ytterkanterna var sanden beige. Överst var ett tunt lager av brunmelerad sand samt i ena kanten en liten fläck av brungrå sand.

A11

Utgår

A12 Mörkfärgning

Mörkfärgning/nedgrävning, oval, 0,45x0,38 m (NV-SO) och 0,1 m djup. Fyllning av fläckig beige, vit och grå sand. Överst i ena kanten var ett tunt lager med gråbrun sand.

A13 Mörkfärgning

Den var rund, ca 0,18 m i diameter och 0,12 m djup med diffusa kanter. Fyllningen bestod av sot med inslag av kol.

A14 Stolphål

Stolphålsliknande nedgrävning, oval, 0,44x0,40 m (VNV-OSO) och 0,24 m djup. Fyllning med rundad profil bestående av gul mo. Överst var ett lager med orange mo med inslag av sot och kol.

A15 Stolphål

Det var ovalt, 0,46x0,40 m och 0,40 m djupt. Fyllning med rundad profil bestående av gul mo. Överst var ett lager av gråbeige mo med inslag av kolstänk. Prov för ¹⁴C-datering togs från kolrester i mitten av anläggningen. Kolet var från en tall med en egenålder på maximalt

25 år. Den daterades till 1250±35 BP (Ua-37199). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 680–810 e. Kr.

A16 Nedgrävning

Den var oregelbunden, 0,60x0,35 m (NV-SO) och 0,15 m djup. Fyllning med oregelbundet rundad profil, i ena halvan av gropen bestående av beige-grå sand med kolstänk. Andra halvan var grundare och sanden mer ljusbrun.

A17

Brunnen rot, utgår.

A18 Nedgrävning

Stolphålsliknande nedgrävning, oval, 0,85x0,80 m (NO-SV) och 0,38 m djup. Fyllning med något oregelbundet rundad profil bestående av ljusbrun sand med enstaka kol och en natursten. I mitten av anläggningen väl avgränsat lager med rundad profil bestående av gråbrun sand med lite kol.

A19 Nedgrävning

Stolphålsliknande nedgrävning, oregelbundet oval, 0,8x0,7 m (NV-SO) och 0,17 m djup. Fyllning med skålformad profil bestående av flammig brun och grå sand. Överst i mitten var ett lager bestående av mörkgrå sand, kol och sot.

A20 Yta

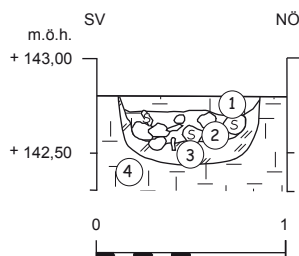
Rödbränd yta, oregelbunden, 0,6x0,4 m (ONO-VSV).

A21 Nedgrävning

Nedgrävning, oval, 0,6x0,5 m (NV-SO).

A22 Kolningsgrop

Den var oregelbundet oval 1,0x0,85 m (NO-SV) och 0,35 m djup (figur 23). Under ett ca 0,08 m tjockt lager av brun humös och kolblandad silt kom ett 0,15–0,20 m tjockt lager med skörbränd sten, slagg, silt och kol (figur 22). Stenarna

1. Brun humös silt med kol.
2. Brun silt med kol, skörbränd sten och slagg.
3. Kol, större bitar som ligger längs med botten.
4. Naturlig silt.

Figur 22. Profil genom A22, kolningsgrop, skala 1:40.

Figur 23. Kolningsgrop A 22 från SÖ. Foto Anna Lögdqvist.

var 0,05–0,15 m stora och mycket skörbrända och smuliga. Bitarna av reduktionsslagg var 0,05–0,10 m stora, med ett par något större bitar. I anläggningen fanns också två bitar av bottenkällor, vilka hamnat där sekundärt. Under sten- och slagglagret var ett intill 0,12 m tjockt kollager. Längs botten låg kol från längre trästycken ca 0,05 m i diameter. En kolrand var synlig runt hela anläggningen. Åt väster från anläggningen gick ett flammigt stråk, 0,65x0,40 m och 0,05–0,08 m djupt, bestående av kolbemandigt silt.

Prov för ¹⁴C-datering togs från kolrester i lager 3 i anläggningen. Kolet var från en tall med en egenålder på maximalt 10 år. Den daterades till 1165±35 BP (Ua-37200). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 780–940 e. Kr. med tyngdpunkt på 900-tal.

A23 Nedgrävning

Den var oregelbunden, 0,35x0,30 m (NV-SO).

A24 Yta

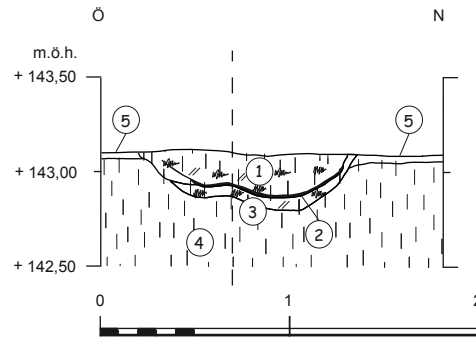
Rödbränd yta, oregelbunden, 0,77x0,36 m (Ö-V).

A30 Nedgrävning

Nedgrävning i kantrännen A1, oval, 0,6x0,4 m (VNV-OSO) och intill 0,3 m djup. Gropen skär

Figur 24. Sektion genom A32 nedgrävning från Ö. Foto: Anna Lögdqvist.

1. Grå flammig och sotig mo med inslag av kolfläckar.
2. Brunsvart rand bestående av sot, kol och brunt (rot?).
3. Gul flammig och sotig mo med inslag av kolfläckar.
4. Opåverkad vitgul mo.
5. Orange mo.

Figur 25. Profil från N och Ö genom A32, nedgrävning, skala 1:40.

undre diket i A1, medan det övre kollagret i sin tur skär gropen A30.

A31

Rotvälta? utgår

A32 Nedgrävning

Nedgrävning/naturlig, oval, ca 1,6x1,0 m (N-S) och 0,3 m djup. Fyllning med oregelbundet rundad profil bestående av två olika lager med flammig mo med inslag av sot och kol (figur 24 och 25). Lagren var åtskilda av en brunsvart rand. I ytterkanterna var ett tunt lager orange mo.

Prov för ¹⁴C-datering togs på kolrester i anläggningen. Kolet var från en gran med en egenålder på maximalt 25 år. Den daterades till 765±35 BP (Ua-37201). Kalibrerat blir dateringen med ett sigmas signifikans 1225–1280 e. Kr.

A33 Nedgrävning

Den var närmast rund, ca 1,1 m i diameter och 0,35 m djup. Inga skarpa kanter. Fyllning av flammig mo i orange, vitt och svart.

Besöksadress: Stigaregatan 2-4, tfn: 023-76 55 00

Postadress: Box 22, 791 21 Falun

www.dalarnasmuseum.se